

Krúdy
a képernyőn

A bolondok kvártélyja

A kocsmá filozófusai, piroslámpás házak törzsvendégei, a nők hajlékony lelkű pártfogoltjai, a szerelem szenvedő, lelkesült és cinikus lovagjai: e leggyakoribb és legismerősebb Krúdy-hősök jönnek elénk ebben a filmben. Rég megvakult ablakok mögül néznek ránk, körülülük a kocsmasztalokat, szűk utcácskákon lopakodnak, rótvörös és aranyló avarban, zöldellő temetőkertben libbennek, vonulnak hölgyeik nyomában és társaságában. Körbe-körbe mennek, váltogatva egymást, mint a körhinta sallangos-díszes figurái. Közben pedig mindannyian mondják, suttogják, szavalják, búgják, üvöltik, mormolják hadarják, gordonkásszák, rikoltják Krúdy fanyar és színészkedő, szépséges és metsző élű mondatait.

Sokan vannak e film hősei és meglehetősen sokat beszélnek, mint a Krúdy-hősök általában. A verbalizmus a magyar élet egyik legszívósabb és legpusztítóbb betegségeként kerül elénk a Krúdy-írásokban. Nem eredeti észrevétel ez, de Krúdy az első — még ha közben Mikszáth elévülhetetlen érdemeiről meg is emlékezünk —, aki valóban és kiváltképpen művészi eszközökkel szól erről. Sajátságos, hogy a Krúdy-művek legtöbbjét éppen a verbalizmus diadalának tekintheti a felületes vagy unott olvasó, pedig valójában e regényekben és elbeszélésekben mindannyiszor a kiüresedtség, a puszta formák uralmáról van szó, s a túltengő verbalizmus egyszerre eszköze és tárgya a művészi ábrázolásnak.

Horváth Z. Gergely központi, kisugárzó szerepet szánt filmjében a szavaknak, Krúdy szavainak. A szívbeli szerelmes, az álnok gavallér, a kacér hölgy, a megcsalt szerető, az ifjú akarnok, a vén bölcs mind-mind szavakkal akarja uralni a helyzetet és a társaságot. Mondatok-

kal, amelyek szépen csengenek, zsongítóak, keserűek, lázítóak, szarkasztikusak, okosak, rezignáltak és még különfélék, de alig-alig tekintettel, érintéssel, csókkal, pofonnal és más „szótlan” gesztussal. A világ jelek és jelzések sokasága a valódi Krúdy-hősök számára, és ők tudnak olvasni belőlük. Értik a hajviseletek, a ruhák, a mosolyok, a tekintetek, az érintések, a mozdulatok, az étel és ital találási módjainak üzenetét, s az író sokszor nagyobb komolysággal és használati értékkel ruházta föl mindezeket, mint a féloldalas, oldalas mohológokat, egymás mellett elcsusszanó párbeszédeket. A film (amely csak címében támaszkodik közvetlenül a novellára, *A bolondok kvártélyára*) nem képes az érintkezési formáknak ezt a sokaságát s rendszerbe illeszkedését érzékeltetni.

A Krúdy-írások sokaságából kiválogatott, kiszemelgetett részletekre támaszkodó forgatókönyv (a rendező munkája) gondos és figyelmes, lényegi kérdésekre összpontosító műértelmezésről győz meg, egyben azonban arról is, hogy Horváth Z. Gergely némelykor túlbecsülte a felhasználható szövegek önmagukban való, környezetükből kiszakítottan is megnyilvánuló leleplező erejét, kritikai hatékonyságát.

Sokat lehetne vitatkozni arról, hogy miért éppen ezeket a részleteket emelte ki a többi közül a rendező, s miért nem másokat; föl lehetne róni, hogy a kompilációk során hiteltelenné váltak eredetileg szép és hiteles mondatok; sajnálkozni lehetne azon, hogy Józsiás és Zsófia szakítása a zajló dunai jégtáblák helyett közhelyszerűen, bár igen artisztikusan megkomponált őszi környezetben játszódik le — és mégis mindezek lényegtelen részletkérdésekké zsugorodnának, ha egységes megfogalmazású és mindvégig követhető ren-

dezői elgondolást közvetítő filmként üdvözölhetnénk *A bolondok kvártélyát*.

Igaz, hogy szinte egy lehetséges Krúdy-breviárium anyagául is föl lehetne használni a filmben elhangzó mondatokat, mert még csonkán és montázszerű együttesekbe illesztve, olykor rosszul értelmezve, elhibázott deklamálással előadva is megragadják az embert fájdalmas színpassziójukkal, szentenciázó kedélyességükkel, dühödt bölcselkedéseikkel, tévedhetetlen varázslatosságukkal. Valójában csak egyetlen helyen hiteltelene az idézett szavak: Madame és Józsiás beszélgetésében. Talán azért is, mert e két figura némileg elhibázott rendezői értelmezés és szereposztás eredménye. A közönséges öregasszonyból hirtelen és érthetetlenül választékos viselkedésű dámává előléptetett filmbeli Madame jóslata az elkövetkezendő háborúról sokkal inkább egy megfontolt üzletasszony bölcsességének hat, mint lidércnyomásos előérzetnek. Az eredeti Krúdy-szöveg babonás, mesés, szuggesztív hangulatát e részben hiába keressük. (Persze, zavaró az is, hogy a Madame hallgatósága nem a sokat próbált, kiégett, középkorú Rezeda Kázmér, hanem az ifjonti törtető, Józsiás, aki a filmben valószínűleg kékszakállnak tűnik föl: míg korábban szép és jó hölgyek és egy kedves kislány lovagjaként ismerhették meg, most meg kell tudnunk róla, hogy noha szépasszonyok kitarítottja, rendszeresen látogatta a Madame házat is.)

Gyakoribb azonban, hogy túlságosan is súlyosnak érezzük az elhangzott szavakat, leginkább a kocsmai beszélgetések dühödt vádjait, kegyetlen beismerését, a kuglizás közbeni bölcselkedések sötét szarkazmusát. A pusztlús, egy egész világ elmúlásának elkerülhetlenségéről szinte irányzatos eltökéltséggel igyekeznek meggyőzni a nézőt a kocsmai hősök, e tenni képtelen szajászkodók, nagyhangú bölcselkedők. Az alkohol és a beszéd megszállottjai.

Krúdy könyvekbe zárt hősei is azal bizonyították életük kilátástalanságát, hogy mindentől képesek voltak beszélni, sőt szónokolni, de cselekedni nem tudtak, és nem is akartak. Mint a könyvek elmondják, maga az élet sem igényelte ezt tőlük. Éppen ez az élet az, amely jobbra kimaradt a filmből. Nem látjuk, hogy a szónoklatokat éppúgy elvárják az urak egymástól a kocsmában, mint a szerelmesek a páztoróra meghittségében. Hogy ebben a világban szerepeket alakít mindenki, nemcsak a bájos és elviselhetetlen fiatal özvegy és a reménytelen sorsú hősszerelmes, meg a kártyavető fogságába került rejtélyes férfiú (gondolom, Galgóczi a Zöld ászból). A színészkedő urak és höl-

„A hajviseletek, a ruhák, az érin-
tések üzenetét sokszor nagyobb hasz-
nálattal értékkel ruházta föl az író, mint
a féltudalas monológokat”
Ewa Wiśniewska és Kozák András
(Kiss Júlia felvétele)

gyek helyett látunk nagykalapos dá-
mákat (akiknek szája a rossz
szinkron miatt más mondanivalót
formál, mint amit éppen hallani le-
het), amint ízlésesen és mértéktar-
tóan szenvelvelegnek; a romlott kaland-
dor Palaczki helyett egy duhajkodó
vidéki úriembert, akinek kalandjai-
ból és halálából gondosan kiszűrte a
rendezés a melodramatikus és kísér-
teties mozzanatok; a rezervált Ma-
dame varázsát vesztetten áll elénk,
egybecsődva a káplár hajlamú Jel-
la asszony alakjával, a Galgóczi
visszahódítására készülő Jolán is,
igencsak szimplán viselkedik: könny-
nyedén veszi tudomásul, hogy már
nem képes hatni szerelmére.

A teatrális gesztusok, az átkozó-
dások, sírások és fenyegetőzések, a
szélsőséges megnyilvánulások alig-
alig kaptak szerepet e filmben. Így
nem is válik teljesen világossá előt-
tünk, hogy a film hősei mind hazud-
nak, hogy a mindent behalózó ver-
balizmus egy nagy, átfogó hazug-
ságot takargat. Csupán csak a Palacz-
ki emlékére tartott tor érzékelteti a
mindent elborító hazugságok légkö-
rét megragadó művészi erővel, s ez
egyben a film egyik legsikerültebb,
mert legsajátabb eszközökre támasz-
kodó jelenetsora, még ha nem is ér
föl a rendező előző Krúdy-filmjé-
nek, a *Napraforgónak* legszebb rész-
letével, Pistoli szerenádjával.

A rendező igen merész vállalko-
zásba kezdett, amikor saját Krúdy-
képét kísérte meg filmre vinni, az
íróét, aki bármiről szólt is, társad-
almi kérdésekről szólt, akinek ha
nem is volt érzéke a napi politika
eseményeinek megítéléséhez, volt ér-
zéke és bátorsága az egész társadal-
mat, kiváltképpen a „történelmi
osztályt” érintő sorskérdések fölve-
téséhez. Megmutatni azt a Krúdyt,
aki az emberi lelkek, az emberi
kapcsolatok betegségeit egy egész
világrend, egy korszak agóniájának
tünetei közé sorolja. A filmbeli ha-
lottai tor képei a Krúdy-művekben
benne rejlő, átfogó vízió képeit: a
Haláltáncot idézik emlékezetünkbe.

Horváth Z. Gergely Krúdy-képe
azonban általában véve egyoldalú-
nak hat, az a Krúdy, aki legsajátabb
szavaival szól hozzánk e filmből,
csak egyes vonásaiban hasonlít sa-
ját magára. És végül ez sem volna
baj, ha a film alkotója függetleníteni
tudná magát az író szavainak köz-

vetlen hatásától. Ha nem támasz-
kodna olyan konok kizárólagossá-
gal a mágikus erejű mondatokra, ha
elhagyott volna belőlük jó néhányat,
de átéltebb és bensőbb módon jele-
nítette volna meg a film színhelyeit.
A koncentráltság elsősorban a szó-
vegek sűrítésében mutatkozik meg
ebben a filmben, s nem a beállítá-
sok jelentéseiben, az egyes jelle-
tek asszociációs közegében, egymást
követő ritmusában.

Ízléssel és értéssel kiválogatott
udvarokat, gangokat, kocsmaszobá-
kat fényképezett a kitűnő operatőr,
Bíró Miklós, s szépek, ha nem is
kaptak a tévében megfelelő távlatot,
a külső felvételek is, de igazi, a
Krúdy világát megidéző varázsa
csak egyetlen helyszínnek van a
filmben: a temetőkert zöldjei, s a
bennük mozgó nők és férfiak koreo-
gráfiailag is megszerkesztett együt-
tese valódi, tépelődés nélkül is föl-
fogható művészi élményt nyújt. Ez
pedig aligha mondható el a film
egészéről, mert a szuverén képsze-
rűség helyett a szövegnek való meg-
felelés kiszámítottsága uralkodik
benne. Ennélfogva gyakran előfor-
dul, hogy az egyes beállítások leíró
jellegűek, s bár hangsúlyozottan tar-
tozkodnak a bőbeszédűségtől, önma-
gukért sem képesek sokszor beszél-
ni. A film végső soron való irodal-
miassága ide vezethető vissza.

Ha a helyszínek ugyanúgy „mesél-
nének”, mint ahogy mesélt a *Nap-
raforgó*-filmben Pistoli salétromos
falú, kísérteties háza, a szerenádje-
lenet tavaszi kertje, az epilógus téli
tájképe, s mint ahogy itt mesélnek
a temető fűvei, bokrai, fényei, ak-
kor többet megtudhatnánk a bennük
folyó életről is. Ebben a filmben
ugyanis nincs egyetlen olyan hős
sem, aki magára vehetné a szerke-
zeti-szemléleti egységesség biztosítá-
sának nehéz feladatát, mint betöltöt-
te ezt a szerepet Huszárkij filmjében
Szindbád figurája. Itt csak hőstör-
melékek vannak, még akkor is, ha
legtöbbjük remek színészi alakítás-
ban kerül elénk. A színészi játék ez
esetben nem válhatott igazi formáló
erővé, de a szóbeliség minden mást
feledtető hatása mégiscsak az egyé-
ni színészi teljesítményeken keresz-
tül bontakozik ki, s lesz egy nagy-
szabású és figyelemre méltó rendezői
vállalkozás részeredményekben ösz-
szegezhető megvalósulásának egyik
legfőbb biztosítóka.

FÁBRI ANNA

A *Bolondok kvártély*a, 1980. Rendező: Hor-
váth Z. Gergely. Írta: Krúdy Gyula. Kép:
Bíró Miklós. Zenei összeállító: Zsedényi
Erzsébet. Díszlet: Csengeri Zsolt. Szerep-
lők: Garas Dezső, Bessenyei Ferenc, Gob-
bi Hilda, Kozák András, Szírtes Agi, Hau-
mann Péter, Kiss Mari, Ewa Wiśniewska,
Magda Wójcik.